

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ГОЛУБЧАК КАТЕРИНА ТАРАСІВНА

УДК 726.054

**АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ**

18.00.02 – Архітектура будівель і споруд

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів - 2018

Дисертацією є рукопис.

Дисертаційна робота виконана в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор архітектури, професор
Слєпцов Олег Семенович,
завідувач кафедри основ архітектури та
архітектурного проектування Київського
національного університету будівництва і
архітектури

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор
Лесик Олександр Володимирович,
завідувач кафедри образотворчого
мистецтва Факультету культури і мистецтв
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

кандидат архітектури, доцент
Шулдан Лариса Олександрівна,
доцент кафедри архітектурного проектування
та інженерії Національного університету
"Львівська політехніка", м Львів

Захист відбудеться «13» листопада 2018 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.11 у Національному університеті "Львівська політехніка" (79013, Львів-13, вул. С.Бандери,12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету "Львівська політехніка" (79013, Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано ___ жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
канд. арх., проф.

Петришин Г. П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Здобуття Україною незалежності суттєво вплинуло на активізацію духовного життя суспільства та відродження Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Як результат, прискорилося розбудова храмів та монастирів, центрів духовної освіти, відновилося парафіяльне життя. Парафіяльні церкви, монастирі та храмові комплекси, окреслюючи архітектурний силует сучасного міста, мають неоціненний вплив і на соціальне життя сучасного суспільства, його благополуччя та культурно-духовний поступ. Необхідність формування і трансляції в соціум системи загальнолюдських та духовних цінностей і, як наслідок, нагальна необхідність пошуку нових прийомів та засобів поширення в суспільстві духовних знань і відповідних норм суспільного буття вимагають нових методик та підходів у функціональній та архітектурно-планувальній організації закладів релігійної діяльності.

Заклади, у яких сьогодні зосереджується уся соціальна діяльність Церкви, та їх територія спроектовані без належної методичної бази, потребують суттєвого матеріально-технічного переоснащення та не пристосовані до повноцінної реалізації духовного відпочинку, навчання, дозвілля й інших функцій Церкви. Тенденція до розширення спектру діяльності сучасної Церкви, її функціонального наповнення визначає потребу вдосконалення функціонально-планувальних та архітектурно-композиційних рішень парафіяльних храмів та появи якісно нового типу архітектурних об'єктів - духовно-реколекційних центрів (ДРЦ), що сприятиме якнайповнішій реалізації всіх сфер релігійної діяльності Церкви в сучасних умовах.

Актуальність порушеної теми базується на законодавчій базі, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» (від 24.04.2016), засвідчує можливість релігійними організаціями проводити навчально-просвітницьку діяльність.

Виходячи з цього, актуальною є потреба розробити теоретичні положення і дати практичні рекомендації з проектування та спорудження духовно-реколекційних центрів, які на даному етапі втілюють духовний розвиток суспільства і є одним із нових перспективних напрямків у розвитку сакральної архітектури.

На основі вище наведеного пропонується нове трактування сучасного духовно-реколекційного центру УГКЦ відповідно до нових вимог і завдань архітектурного проектування. Духовно-реколекційний центр (ДРЦ) - багатофункціональна будівля чи комплекс будівель, спроможний акумулювати у собі увесь спектр соціально-культурної, рекреаційної, благодійної, навчально-просвітницької діяльності Церкви та забезпечити належне середовище, яке задовольняло б потреби парафіян, паломників і туристів, свідомої християнської молоді, а також сприяло формуванню релігійної свідомості та духовності, було невід'ємним сектором духовного життя суспільства.

Створення таких центрів покликане активізувати суспільну діяльність парафій і підвищити їх значення в соціальній та культурній інфраструктурі областей. Отож, завдання пошуку раціональних архітектурно-планувальних рішень та засобів побудови композиції духовно-реколекційних центрів УГКЦ на сьогодні є актуальним.

Архітектурно-просторова організація духовно-реколекційного центру виступає цілісною структурною системою, а отже, вимагає комплексного дослідження та врахування двох важливих аспектів - етапів формування об'ємно-планувальних схем і канонічної складової та символізму сакрального простору.

Робота над темою була розпочата автором при розробці дипломного проекту на тему: "Духовно-реколекційний центр у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області" (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу), нагородженого дипломом I ступеня на всеукраїнському конкурсному огляді дипломних проектів (м. Київ, 2015 р.).

Питання архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів України досліджені односторонньо та потребують комплексного розгляду духовно-ідейних, соціально-економічних, містобудівних, архітектурно-естетичних, філософсько-релігійних, технологічних та інших питань.

Архітекторами-дослідниками виконано низку дисертаційних робіт на тему сакральної архітектури. Загальнотеоретичні питання становлення й розвитку християнської сакральної архітектури, характеристику композиційних рішень сакральних споруд розкрито у працях: О.Ю. Водотики, О.О. Горбик, Р.Б. Гнідця, Ю.Р. Диби, Ю.В. Івашко, В.В. Куцевича, Р.Н. Ліпуги, Н.А. Плахотної, О.С. Слепцова, В.І. Соченка, Я.М. Тараса, Б.С. Черкеса та інших учених.

Грунтовні дослідження з архітектурної організації та типології багатофункціональних духовних, парафіяльних, духовно-просвітницьких центрів в Україні та за кордоном проводились Т.В. Буличовою, Л.Р. Гнатюк. Серед російських дослідників, що працюють у цій сфері слід виокремити О.В. Баранцеву, Н. Г. Благовидову, К. Р. Возняк, М.С. Івіну, М.В. Рягузова, Л.А. Федотову, в чіх роботах досліджуються сучасні тенденції проектування духовно-просвітницьких та парафіяльних центрів. Варто згадати й таких російських науковців як І.К. Белоярську, С.В. Ільвицьку, котрі розглядають просторову організацію монастирських комплексів і принципи їх сучасної реабілітації. Важливим з містобудівної точки зору є дослідження Ю.Е. Саратовської.

Проблематику методології дослідження сакральних комплексів, методики їх проектування, проблеми збереження дерев'яної храмової архітектури, реконструкції і реставрації вивчають: В.В. Вечерський, Р. Жук, Ю.В. Івашко, Ю.І. Криворучко, О.Л. Михайлишин, І.Р. Могитич, Л.В. Прибега, П.А. Ричков, О.С. Слепцов та ін..

Особливої важливості набувають наукові дослідження, присвячені формуванню принципів проектування духовних навчальних закладів, здійснені в роботах О.І. Жовкви, В. І. Проскурякова, Р. З. Стоцька, В.М. Рожка, Л.О. Шулдан. Питанням будівництва готельно-туристичних і відпочинкових комплексів, молодіжних таборів, рекреаційно-дозвіллевих закладів, а також проектуванню готельних і курортних споруд присвячені роботи М.І. Барановського, Н.Я. Крижанівської, О.В. Лесика, Т.Ф. Панченко, В.Г. Топуза, Ю.С. Федорової.

Роль релігії в житті українського народу, феномен паломництва та загалом питання духовності в сучасному суспільстві досліджувались у працях Ю.О. Зеленюка, Я.М. Попович, В.В. Токмана.

У 2011 р. Патріаршим паломницьким центром УГКЦ видано довідник з детальною інформацією щодо основних паломницьких центрів України. Для України духовні реколекції є відносно новою практикою, а отже і маловивченою.

Натомість закордонні вчені здавна цікавилися специфікою духовних реколекцій. На цій ниві працювали: Св. Ігнатій Лойола - основоположник духовних вправ, Дж. Вайз, М.Р. Малхолленд, Дж. Е. Веннард, Р. Роллхейзер, Дж. Рубіетта та інші.

Актуальними для нашого дослідження є напрацювання науковців у галузі туризмознавства. Питання розвитку релігійно-паломницького туризму досліджують зокрема: О. О. Бейдик, Т.І. Божук, О.О. Любіцева, Л.І. Медвідь, З.П. Сапелкіна, П.Л. Яроцький, В.В. Шикиринець.

Провідний фахівець в галузі сакральної архітектури д. арх., професор О.С. Слепцов у своїх фундаментальних наукових дослідженнях, а саме: монографіях "Архитектура Православного Храма: от замысла к воплощению" (2012 р.), 'Orthodox Church Architecture From Concept to Implementation' (2018 р.), та підручника "Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів" (2014 р.) висвітлює історичні й загальнотеоретичні питання проектування сакральних будівель і комплексів. О.С. Слепцов і поєднав релігійні канони з проектуванням і будівництвом, та сформулював правила, які успішно реалізував у більше ніж 80 проектах церков, монастирів, храмових комплексів, каплиць, навчальних духовно-просвітницьких центрах.

Проведений огляд наукових праць засвідчує, що, незважаючи на чималу кількість досліджень, комплексних сучасних напрацювань, які б висвітлювали тенденції розвитку архітектури духовно-реколекційних центрів УГКЦ і, особливо, надавали практичні рекомендації для вітчизняної практики, недостатньо. Переважна більшість досліджень спрямовані на висвітлення тематики духовних та парафіяльних центрів Православної Церкви, всебічного розгляду архітектури ДРЦ УГКЦ, не проводилося.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена: соціально-культурним і духовним відродженням суспільства, зростанням самосвідомості української нації, а також активним розвитком паломницького туризму й активізацією парафіяльного життя; проблемою збереження унікальної історико-культурної та сакральної спадщини краю; науковими і практичними потребами в ґрунтовних комплексних дослідженнях архітектурно-планувальної та об'ємно-просторової організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота, її висновки і результати виконані в межах науково-дослідної роботи "Архітектурно-містобудівний аспект рекреаційного середовища у розвитку туристичної інфраструктури Українських Карпат" кафедри архітектурного проектування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Роботу виконано відповідно до чинних законодавчих та нормативних актів, що регламентують діяльність у сфері архітектури, містобудування та релігії, зокрема: Закону України № 687/14 "Про архітектурну діяльність" (1999 р.), Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини" (2010 р.), Указу Президента України № 422/97 "Про пріоритетні завдання у сфері містобудування" (1997 р.). Закону України "Про планування і забудову територій" (2000 р.).

Метою дослідження є формування принципів архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, їх типології, методичних та практичних рекомендацій щодо їх проектування.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішено **основні завдання**:

- здійснити аналітичний огляд і систематизацію наукових праць, нормативних і статистичних джерел, що ілюструють сучасний стан і різні погляди на формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ;
- встановити передумови формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, на основі аналізу світового та вітчизняного досвіду виявити й проаналізувати сучасні тенденції їх формування;
- розробити методику, дослідити основні чинники, що впливають на типологію та архітектурно-планувальну організацію духовно-реколекційних центрів УГКЦ;
- розробити типологію духовно-реколекційних центрів УГКЦ та сформувати теоретичні моделі їх функціонально-планувальної організації;
- визначити основні містобудівні засади формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, на основі аналізу релігійно-інституційної мережі УГКЦ обґрунтувати перспективи розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на теренах Західної України;
- розробити принципи архітектурно-планувальної організації ДРЦ УГКЦ й архітектурно-композиційні прийоми їх формування, а також методичні рекомендації для впровадження в практику проектування.

Об'єктом дослідження виступають духовно-реколекційні центри УГКЦ.

Предмет дослідження - архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Межі дослідження: змістові визначаються архітектурно-планувальними аспектами формування греко-католицьких духовно-реколекційних центрів; територіальні - межі областей Західної України як ареал найбільшого поширення УГКЦ, часові - пострадянським періодом відродження Церкви.

Методика дослідження. Загальна методика дослідження базується на методі комплексного функціонально-структурного аналізу духовно-реколекційних центрів УГКЦ, що включає натурні обстеження, порівняльний та статистичний аналіз, комплексний аналіз факторів впливу, графоаналітичний аналіз вихідних даних, експериментальне проектування. В процесі роботи використовувались:

- метод статистичного аналізу історичних і літературних джерел та проектно-технічної документації, натурних обстежень, фотофіксації для систематизації даних про стан вивчення досліджуваної теми та існуючий стан архітектурної організації ДРЦ;
- анкетування, опитування парафіян, духовенства, паломників для виявлення потреб, інтересів та рівня релігійності потенційних відвідувачів духовно-реколекційних центрів;
- метод комплексного аналізу та графоаналітичний метод, що можливість проаналізувати й систематизувати проекти духовно-реколекційних центрів, встановити їх функціональний склад, об'ємно-планувальну структуру, конструктивні схеми, інженерно-технічні та архітектурно-композиційні особливості;
- метод функціонального моделювання для визначення функціональної структури та складу приміщень сучасних ДРЦ;
- методи графічного моделювання та антропометричного аналізу, графоаналітичні методи дослідження та експериментального проектування для

встановлення основних параметрів структурних елементів ДРЦ, прийомів їх об'ємно-просторової та естетично-образної трансформації.

В основі наукового дослідження власний досвід проведення науково-дослідних і проектних робіт, авторські експериментально-пошукові розробки та реальне проектування.

Визначена методика дослідження дозволила виявити нагальну потребу розробки методичних рекомендацій і принципів проектування сучасних духовно-реколекційних центрів на теренах України; узагальнити результати дослідження, виявити закономірності розвитку та перспективні тенденції формування ДРЦ; сформулювати нові пропозиції для розвитку й подальшого вдосконалення архітектурних рішень у цій сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- систематизовано результати теоретичних досліджень з визначеної проблеми та досвід проектування духовно-реколекційних центрів;

- виявлено закономірності й перспективні тенденції проектування закладів такого типу в Україні та в світі.

- встановлено передумови, що впливають на формування ДРЦ УГКЦ у сучасних умовах;

- удосконалено методи аналізу релігійно-інституційної мережі УГКЦ на теренах Західної України; обґрунтована доцільність та перспективи розвитку мережі ДРЦ УГКЦ;

- вперше на основі сформованих типологічних основ проектування ДРЦ УГКЦ розроблено теоретичні моделі їх функціонально-планувальної організації, а також встановлено площі приміщень ДРЦ і пропозиції щодо нормалей головних планувальних елементів ДРЦ УГКЦ;

- визначено принципи та відповідно до них сформульовано рекомендації щодо функціонально-планувальної, містобудівної, архітектурно-композиційної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Практичне значення отриманих результатів. На базі сформульованих принципів і прийомів побудови архітектурно-просторових рішень ДРЦ УГКЦ, розробленої класифікації та номенклатури і запропонованої методики архітектурної організації ДРЦ стає можливою розробка раціональних архітектурно-будівельних рішень, що дозволять зберегти існуючі сакральні об'єкти та їх духовне середовище, а також створити комфортні умови для перебування парафіян, паломників і туристів, свідомої християнської молоді. Рекомендації пропонується використовувати на теренах областей України як матеріал для проектування ДРЦ УГКЦ та інших релігійних конфесій.

Об'єднання архітектурно-типологічних основ і сучасного досвіду будівництва ДРЦ дає можливість удосконалити існуючу сакральну архітектуру з урахуванням адаптації споруд до нових соціально-культурних функцій.

Положення дисертації впроваджені при розробці проектних пропозицій з реконструкції Катехитичного парафіяльного центру по вул. Чорновола у м. Івано-Франківську, проекту духовно-реколекційного паломницького центру у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області, молодіжного реколекційного центру у с. Рибне Тисменицького району Івано-Франківської області.

Матеріали дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес при викладанні дисципліни Архітектурне проектування та застосовані при формуванні тематичних планів для курсового і дипломного проектування для студентів Інституту архітектури будівництва і туризму ІФНТУНГ.

Особистий внесок здобувача. Усі результати, подані в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. В опублікованій у співавторстві статті [3] автору належить визначення передумов розвитку паломництва та релігійно-пізнавального туризму в Україні, аналіз і систематизація зарубіжного досвіду організації ДРЦ, а також окреслення напрямів архітектурно-просторової організації духовно-реколекційних центрів у рекреаційній сфері Прикарпаття.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи, результати теоретичних і практичних досліджень оприлюднені на: V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки» (Івано-Франківськ, 2017 р.), XXV Міжнародній науковій конференції «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2017 р.), міжнародній науковій конференції «International trends in science and technology» (Польща, 2016), міжнародній науковій інтернет-конференції «Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World» (Польща, 2016 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування» (Харків, 2017), II міжнародній конференції «Експлуатація та реконструкція будівель і споруд» (Одеса, 2017 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Архітектура: Екологія + Естетика + Економіка» (Полтава, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 9-ти статтях у фахових виданнях України, 3-х статтях у зарубіжних збірках наукових праць та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, а також у 6 тезах доповідей на наукових конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з термінологічного словника, вступу, трьох розділів з ілюстраціями до них, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Текстова частина дисертації містить 181 сторінку; графічна – 62 рисунків, 1 таблицю, додатки на 17 сторінках. Список використаних літературних джерел охоплює 156 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, подано оцінку стану дослідження проблеми, зазначені зв'язки дослідження з науковими програмами і темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення та впровадження одержаних результатів роботи, висвітлено форми апробації та надано інформацію щодо загальної кількості публікацій за темою дослідження, зазначено обсяг і структуру дисертації.

Розділ I. Стан дослідження та передумови архітектурної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

У першому розділі дисертаційної роботи здійснено аналіз та систематизацію наукових праць з різних галузей знань, дотичних до проблематики дослідження, виявлено історичні передумови формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, проаналізовано сакрально-туристичний потенціал областей Західної України та виявлено перспективи розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ, а також узагальнено закордонний і вітчизняний досвід проектування закладів такого типу.

Науковий огляд наявних праць вказує на дефіцит досліджень з проблем багатофункціональної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ. Поза увагою науковців залишаються актуальні проблеми, зокрема формування термінологічного апарату і підходів до класифікації духовно-реколекційних центрів, питання формування мережі ДРЦ, принципів архітектурно-планувальних рішень та типології даних закладів. Дефіцит наукових досліджень з архітектури ДРЦ став передумовою розгляду теоретичних досліджень з різних галузей знань, дотичних до обраної теми, та згрупування їх за основними класифікаційними напрямками - релігія, освіта, рекреація, житло.

Поданий перелік термінів, близьких за значенням до досліджуваної теми, введених у науковий обіг різними вітчизняними і закордонними науковцями-архітекторами, дозволяє систематизувати та уникнути розбіжності в трактуванні понять. Аналіз наведених наукових джерел демонструє, що переважна більшість досліджень були спрямовані на висвітлення тематики духовних і парафіяльних центрів Православної Церкви; всебічний розгляд архітектурної організації ДРЦ УГКЦ фактично не проводився.

У процесі аналізу теоретичних матеріалів стосовно виникнення та історичної еволюції ДРЦ УГКЦ, виявлено першочергову роль історичного фактора, досліджено еволюцію закладів визначеного типу на території України, їх поетапне формування від перших духовних шкіл (з часів впровадження християнської віри в Київській Русі) до сучасних духовно-реколекційних центрів. Формування духовно-реколекційних центрів супроводжується поступовим розширенням їх функціонально-планувальної структури, що зумовлено еволюцією потреб суспільства, розширенням спектру діяльності сучасної Церкви (релігійна, виробнича, місіонерська, рекреаційна, навчально-просвітницька, комерційна діяльності) та науково-технічним прогресом.

Аналіз статистичних даних розширює аналіз існуючого стану інфраструктури та архітектурної типології ДРЦ УГКЦ, виявити її особливості, переваги та недоліки, що послужило основою для формування рекомендацій щодо покращення системи та проектування окремих типів ДРЦ на теренах Західної України. Згідно з соціологічними опитуваннями центру Разумкова показники рівня релігійності населення Західної України суттєво вищі за аналогічні показники на решті території. Тобто рівень релігійності має виразний регіональний характер: віруючими вважають себе, наприклад, 91% жителів Заходу та 56% – зі Сходу України. Невіруючих або атеїстів, найменше на Заході (менше 2%), найбільше – на Сході (17%). Відповідно до останніх статистичних даних на території Західної України діє 3394 громади УГКЦ, 102 монастирі, 17 духовних навчальних закладів, 2002 недільні та парафіяльні школи, а духовний провід суспільства ведуть 2882 священнослужителі.

Наведені статистичні дані підтверджують факт сформованої інституційної мережі конфесійно-церковних організацій, що служать для задоволення релігійних потреб віруючих, а також вказують на зростання релігійної складової в українському суспільстві. Разом із тим, залишається недостатньо розвиненою мережа закладів, призначених для реалізації різноманітних соціальних процесів Церкви. Більша частина сакральних об'єктів та потенційних територій для спорудження ДРЦ діють ізольовано та не організовані для прийому туристів і паломників, що суттєво знижує їх духовний потенціал, соціальну і споживчу цінність. Відповідно, це спричинило занедбаність і руйнівний стан цінних історичних культових об'єктів, у наслідок чого їх значна частина опинилась за межами поля зору туристів. Серед причин такої ситуації - відсутність організованого транспортного під'їзду, втрата історичного значення місця та відсутність облагороджених рекреаційних територій поблизу.

Виявлено, що перспективність організації мережі духовно-реколекційних центрів та розвитку релігійно-духовної та сакрально-туристичної галузей на теренах областей Західної України ґрунтується на таких основних передумовах: високий рівень духовності місцевого населення; наявність багатой історико-культурної й архітектурної спадщини; зручне географічне розташування; значна частка екологічно чистих територій; неповторна самобутня культура (звичаї, традиції, обряди) та промисли.

У першому розділі також проведено аналіз і систематизацію світового та вітчизняного досвіду архітектурної організації духовно-реколекційних центрів, на основі чого виявлено основні світові тенденції організації закладів такого типу. Розглянуто близько 100 об'єктів, що виконують функції духовно-реколекційних центрів, з яких детально проаналізовано 20 світових та 10 вітчизняних аналогів.

Популярність і необхідність розбудови духовно-реколекційних центрів в Україні для сучасного суспільства підтверджується багатолітнім успішним досвідом функціонування таких споруд у країнах Європи та світу. На сучасному етапі архітектура закладів духовно-просвітницького значення Європи характеризується широким діапазоном нових архітектурних рішень, спрощеними церковними канонами, що веде до зближення церкви і суспільства. Над проектами духовно-реколекційних центрів працювали такі всесвітньо відомі зодчі, як Френк Ллойд Райт, Ренцо П'яно, П'єр Тібо, Остін Сміт, Роланд Рейнер та інші.

Аналіз проектування духовно-реколекційних центрів у світі засвідчує, що архітектура закладів даного типу формується під впливом багатьох вирішальних чинників, зокрема соціальних, духовних, історико-культурних, ідеологічних. Стосовно об'ємно-планувальних рішень, доцільно зазначити, що наведеним зразкам притаманні деякі спільні архітектурні ознаки, наприклад, сучасні сміливі архітектурні вирішення фасадів і архітектурних об'ємів, використання новітніх будівельних матеріалів та конструктивних технологій, гнучке відкрите планування та функціональний устрій приміщень, що якнайповніше задовольняє духовні, естетичні та фізіологічні потреби відвідувачів.

Огляд функціонально-планувальної структури світових зразків духовно-реколекційних центрів демонструє, що головною характерною ознакою сучасних сакральних споруд і духовно-реколекційних центрів виступають їх універсальність та багатофункціональність, що відображається у доповненні сакрального ядра

додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, а в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток людини. Виокремлено важливі функціональні зони: вхідна, сакральна, рекреаційно-дозвіллева, навчально-просвітницька, приміщення харчування, житлова, торговельна, адміністративно-побутова, технічна, господарська, експозиційна, група допоміжних приміщень. Залежно від пріоритетного напрямку діяльності домінує та чи інша функціональна група приміщень. У більшості випадків переважає домінування сакрального ядра в малих та середніх ДРЦ і блоку з навчально-просвітницькими та рекреаційними функціями у великих закладах.

Аналіз об'ємно-планувальної структури ДРЦ дозволив виявити домінування *централізованого* типу їх просторової організації, при якому всі функціональні групи приміщень розташовані в одному об'ємі на одному чи кількох рівнях. Цей тип об'ємно-планувальної організації набув поширення особливо в умовах щільної міської забудови та характерний переважно для невеликих та середніх духовно-реколекційних центрів. Однак часто трапляються випадки *блокованого* типу просторової структури, при якому до існуючого сакрального ядра (каплиці, храму, монастиря) добудовується блок з навчальними, рекреаційними чи багатофункціональними приміщеннями. Для духовно-реколекційних центрів, зокрема значних за об'ємом і місткістю, характерні *павільйонні та комбіновані* типи просторової організації, що передбачає розташування різних функціональних груп приміщень в окремих корпусах: храм, житловий блок, навчальний корпус та ін.

Приділено увагу *стилістиці*, яка в кожному окремому випадку унікальна - від простого аскетичного мінімалізму до ошатної класики. Спостерігається також використання народних мотивів та застосування принципів екологічної архітектури.

Аналіз *містобудівного розташування* визначених зразків дозволив виявити критерії вибору території для проектування духовно-реколекційного центру. Пріоритетною визначена наявність сакральних ресурсів на території (місця паломництва, парафіяльні храми, монастирі, природні сакральні об'єкти, цінні пам'ятки храмової архітектури тощо). Поширеним є розташування таких закладів за межами міста чи у приміській ландшафтно-рекреаційній зоні. Стосовно розташування їх у навколишньому середовищі, слід зазначити, що для них, аналогічно як для храмових комплексів і монастирів, обирають найпривабливіші місця, зокрема на підвищенні, в оточенні мальовничих ландшафтів, визначаючи цим духовний зв'язок людини і природи, створеної Богом.

Відповідно до виявлених тенденцій на основі проаналізованих архітектурних будівель виокремлено типологію духовно-реколекційних закладів, що передбачає їх поділ на три основні типи: *реколекційні, парафіяльні (катехитичні) та паломницькі центри.*

Порівняльний аналіз світового і вітчизняного досвіду організації ДРЦ дозволив виявити суттєві відмінності. Сакральна архітектура європейських країн розвивалась еволюційним шляхом, на відміну від вітчизняної архітектури, яка застигла в розвитку на багато десятиліть у зв'язку з атеїстичною політикою радянської влади. Суттєві проблеми матеріальної бази сакрального туризму в нашій державі не могли не накладати відбиток на існуючий стан мережі закладів духовної рекреації та інфраструктури загалом. На сьогодні, через брак фінансування, усі

соціальні процеси церкви, які мали б проходити у спеціально спроектованих ДРЦ, зосереджуються в ряді закладів чи окремих приміщень, не призначених для реалізації відповідних функцій.

У процесі детального аналізу десяти архітектурних об'єктів (Гошівський паломницький центр, реколекційно-відпочинковий дім ім. Андрея Шептицького у м. Яремче, реколекційний дім сестер служебниць імені преподобної Йосафати Гордашевської у м. Надвірна, реколекційний центр Івано-франківської Архієпархії УГКЦ у с. Осмолода, парафіяльний центр імені Йоана Павла II у с. Крихівці, Молодіжний центр Св. Йоана Боско у м. Львів, реколекційний центр "Самарянин" у м. Дрогобич, парафіяльний центр отців-оріоністів у м. Львів, реколекційно-відпочинковий центр "Світлиця" на Львівщині, реколекційний центр св. Йоана Бейзима, м. Хмельницький), що виконують функції духовно-реколекційних центрів на теренах Західної України, виявлено, що вітчизняна практика проектування закладів духовно-реколекційного призначення, на відміну від зарубіжної, не враховує всього спектру сучасних потреб потенційних відвідувачів. Вітчизняні духовно-реколекційні центри здебільшого проектувались архітекторами на інтуїтивному рівні, без належної методичної бази і без врахування специфіки усіх процесів, що мали б зосереджуватись у цих спорудах.

Проявляється це у нестачі необхідних приміщень, скутості та примітивності в архітектурно-планувальних вирішеннях.

Вивчення досвіду будівництва духовно-реколекційних центрів Європи є першим кроком до зміни сформованої тенденції в Україні і створення аналогічних багатофункціональних комплексів на основі українських паломницьких центрів, монастирів та парафіяльних храмів.

Розділ II. Методичні засади дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

У другому розділі визначена загальна методика дослідження, що ґрунтується на методі комплексного функціонально-структурного аналізу.

Світові тенденції пропагування загальнолюдських та моральних цінностей, спрямовані на побудову гуманістичного духовно орієнтованого суспільства, вимагають від архітекторів ретельного підходу до створення належного архітектурного середовища, що адекватно задовольняло б духовні запити усіх верств сучасного суспільства. Отже, при формуванні рекомендацій щодо архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів доцільно враховувати ряд важливих аспектів. Дослідження архітектури духовно-реколекційних центрів базується на критеріях: релігійно-духовних, паломницько-туристичних, економічних, соціально-психологічних, рекреаційно-дозвіллевих.

Дослідження духовно-реколекційних центрів зумовило потребу глибшого розуміння специфіки духовної реколекції, врахування вимог духовенства і мирян та ретельного вивчення *релігійно-духовної* складової українського суспільства. Визначальною передумовою появи духовно-реколекційних центрів на теренах України став розвиток і популяризація нового виду християнського відпочинку - духовних реколекцій. Аналіз архівних матеріалів та наукових джерел зі сфери богословських наук і релігієзнавства дозволив виявити специфіку духовних реколекцій, їх типологію й функції з метою визначення їх місця в архітектурному просторі.

Згідно з визначеннями релігієзнавців та богословів під духовними вправами та реколекціями (від лат. recollection - відновлення) слід розуміти будь-які способи виконання іспиту совісті, медитації (роздумування, розважання), контемпляції (споглядання), молитви тощо. Найпоширенішою формою духовного навчання є реколекції, закладені Св. Ігнатієм Лойолою у XVI ст. Вони передбачають проживання реколектантів у реколекційному домі протягом певного проміжку часу (від кількох днів до одного місяця) для духовного відновлення та очищення.

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку сучасного світу, зміною людських зацікавлень, реколекції пройшли суттєву еволюцію, на сьогодні вони не носять виключно аскетичного, строгого характеру. В програму сучасних реколекцій, окрім духовних наук, медитацій і молитов, входять також елементи розваг: ігри, християнські співи, походи в гори, релаксації та здоровий відпочинок на природі. Така форма реколекцій є особливо привабливою для молодшого покоління, дітей і підлітків, які через здоровий та веселий християнський відпочинок долучаються до духовних джерел очищення й пізнання християнських правд.

Загальна методика дослідження ґрунтується на методі комплексного функціонально-структурного аналізу. На кожному з етапів дослідження застосовуються як загальнонаукові, так і спеціалізовані архітектурно-містобудівні методи, що в сукупності формують методологічну основу дослідження. Методика дослідження архітектурної організації духовно-реколекційних центрів передбачає послідовне виконання конкретних етапів:

1. Узагальнення стану наукового дослідження та практики проектування сакральних об'єктів, деталізація терміна "духовно-реколекційний центр" та визначення загального термінологічного апарату.

2. Формування завдань, напрямів і етапів дослідження архітектурної організації ДРЦ, визначення методологічного апарату.

3. Дослідження існуючого стану мережі сакральних об'єктів, їх типології та принципів організації на теренах Прикарпаття.

4. Виявлення шляхів реформування та розвитку мережі ДРЦ на теренах Прикарпаття.

5. Синтез та оцінка результатів дослідження.

6. Формування методичних рекомендацій щодо архітектурної, містобудівної та художньо-композиційної організації ДРЦ на теренах Західної України.

Загальнонауковий методичний апарат на різних етапах дослідження передбачив використання двох рівнів пізнання - теоретичного та емпіричного і сформований на базі методу комплексного функціонально-структурного аналізу. Використовуються емпіричні методи: натурне обстеження існуючого стану об'єктів (обміри, фотофіксація); віртуальне спостереження; соціологічне опитування (анкетування, інтерв'ю); метод експертних оцінок. Серед теоретичних методів виокремлено: метод критичного й порівняльного аналізу науково-методичних джерел, світового та вітчизняного досвіду проектування ДРЦ; історичний; порівняльний методи; аналіз статистики; комплексний аналіз факторів впливу; систематизація. Серед спеціалізованих архітектурних методів дослідження в роботі використано: метод аналізу функціональної структури; метод функціонального моделювання; метод комп'ютерного моделювання; графоаналітичний аналіз

вихідних даних; антропометричний аналіз; метод комплексної оцінки території; естетично-образна оцінка архітектурних рішень; експериментальне проектування.

Застосовані методи є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими складовими єдиного цілого, що обумовлює необхідність їх комплексного застосування. Інтеграція методів забезпечила всебічне та ґрунтовне дослідження існуючого архітектурного середовища ДРЦ.

На основі досліджень розроблено авторську схему виявлення чинників впливу на архітектурно-планувальні рішення ДРЦ УГКЦ (рис. 1). Як показує аналіз формування архітектури духовно-реколекційних центрів, ряд чинників визначає структуру, функціональну організацію цих споруд та впливає на формування їх типології. Серед основних, які обумовлюють архітектурно-планувальні рішення ДРЦ УГКЦ, виокремлено чинники: релігійно-духовні, культурно-географічні, містобудівні, природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, соціально-економічні, архітектурно-планувальні, конструктивні. Аналіз кожного з них і їх сукупності надасть можливість архітекторам зрозуміти характер процесів, які необхідно врахувати з метою створення комфортного середовища для відвідувачів духовно-реколекційного центру, а також сприятиме підвищенню архітектурного і соціально-економічного ефекту ДРЦ.

Узагальнюючи, виокремлено конкретні висновки:

- архітектурне проектування ДРЦ є складним і багатофакторним завданням, вирішення якого потребує комплексного підходу;

- в процесі формування об'ємно-планувальних рішень важливо враховувати всі особливості проєктованої території - як природно-кліматичні й ландшафтні, так і містобудівні, що обумовлює унікальність та індивідуальний підхід у кожному окремому випадку.

Подана класифікація ДРЦ УГКЦ (рис. 2), виведена в результаті аналізу світового й вітчизняного досвіду проектування духовно-реколекційних центрів, за різними критеріями (рис. 2): функціональне призначення; композиційно-просторова схема; місткість; розташування в структурі населеного пункту та по відношенню до існуючої забудови; тип існуючих сакральних ресурсів; домінування функціональної зони; композиція сакрального ядра; цільова аудиторія; спосіб зведення; режим експлуатації. Усі означені параметри є визначальними при проектуванні та впливають на склад приміщень, функціональне зонування, об'ємно-планувальні схеми, величину й місткість споруди, можливість її трансформації.

Розділ III. Рекомендації щодо архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

У третьому розділі дисертаційного дослідження виявлено основні містобудівні засади формування ДРЦ УГКЦ, їх розташування в існуючому контексті, а також розроблено науково-обґрунтовані рекомендації щодо розміщення, функціональної та об'ємно-просторової організації такого типу закладів. Сформовано пропозиції стосовно вибору території для проектування духовно-реколекційного центру залежно від типу та функціонального призначення будівлі. Виявлено фактори формування та розвитку мережі ДРЦ УГКЦ та їх розташування в структурі міста.

Розробка рекомендацій щодо архітектурно-планувальної організації ДРЦ, а також виокремлення їх типології, супроводжується розглядом ряду традиційних і нових функцій, якими вони наділені, - богослужбова, житлова, реколекційна,

виробнича, господарська, музейна, комерційна, навчально-просвітницька, дозвіллева, благодійна, паломницька. Наявність і домінування тих чи інших функцій визначають належність будівлі до конкретного типу духовно-реколекційних центрів - парафіяльного (катехитичного), паломницького та реколекційного (рис. 3, рис. 4).

Парафіяльний (катехитичний) центр є найрозповсюдженішим типом ДРЦ і зосереджує в собі всі види діяльності парафії - від навчально-просвітницької та богослужбової до рекреаційно-дозвіллевої та благодійної. Головна мета такого центру полягає у створенні сприятливого середовища для духовного зростання та всебічного розвитку парафіян. Парафіяльні центри формуються переважно при храмах та храмових комплексах у житлових кварталах. Це невеликі за місткістю багатофункціональні центри, які, окрім духовно-просвітницьких функцій надають відвідувачам увесь спектр видів християнської діяльності - від духовної рекреації до навчання.

Паломницькі центри набувають особливої популярності у світовій практиці організації релігійно-паломницького туризму. Заклади такого типу зводять поблизу потужних паломницьких центрів, що приваблюють тисячі паломників і туристів до святинь. Потреба в організації відповідного архітектурного простору довкола українських святинь є надзвичайно великою і вкрай необхідною для процвітання та розвитку сакральнотуристичної галузі та приваблення нових потоків внутрішніх і зовнішніх туристів.

Поява **реколекційних центрів** зумовлена популяризацією нового виду духовних практик - реколекцій. Реколекційна функція є профілюючою у визначеному типі ДРЦ і передбачає створення особливого простору для духовного усамітнення, роздумів та відпочинку.

Унаслідок експериментального проектування закладів даного типу, аналізу вітчизняної та закордонної практики спорудження ДРЦ, соціологічного опитування, анкетування духовенства, паломників та парафіян, а також нормативної бази проектування сакральних та громадських будівель різного призначення (навчального, готельного, рекреаційно-дозвіллевого) встановлено функціональне зонування закладів духовно-реколекційного призначення та запропоновано певні функціональні групи приміщень: вхідна, сакральна, рекреаційно-дозвіллева, навчально-просвітницька, приміщення харчування, житлова, група допоміжних приміщень, торговельна, адміністративно-побутова, технічна, господарська, експозиційна.

Для кожного типу ДРЦ визначено конкретний перелік і параметри приміщень та функціональних блоків, а також запропоновано об'ємно-просторові схеми, які залежать від видів соціально-культурної та релігійної діяльності, що розвиватимуться в тому чи іншому закладі (духовний розвиток, навчання, дозвілля, рекреація, благодійність, творчість тощо). Сформульовані пропозиції щодо складу й місткості основних функціональних зон для кожного із визначених типів ДРЦ. Тип закладу визначається домінуванням функціональних зон відповідно до розроблених моделей.

З усього спектру приміщень виокремлено та детальніше розглянуто ряд специфічних приміщень, які на сьогодні досі не розглядалися науковцями. До цих приміщень, зокрема, віднесено: зали для реколекцій, розмовниці та катехитичні

класи; запропоновано варіанти їх планувальних вирішень з позначенням меблювання та нормалей.

Духовно-реколекційний центр, будучи важливою багатофункціональною соціальною інституцією, зумовлює потребу ретельного підходу щодо вибору території для його проектування і розташування в планувальній структурі населеного пункту та в загальній мережі таких закладів на теренах області. Виявлено ряд чинників, які тією чи іншою мірою впливають на вибір території для спорудження закладу та визначають потенціал ДРЦ: архітектурно-містобудівні - структура населеного пункту, взаємозв'язок з мережею закладів даного типу, необхідна форма та площа ділянки під проектування, що виходить з проектного рішення, необхідної місткості та величини будівлі; природно-екологічні - екологічний стан і комфорт території (чисте повітря, задовільні санітарно-гігієнічні та інсоляційні норми); історико-архітектурний та сакральний контекст (наявність певної ресурсної бази для формування закладу, сакрального ядра території - храму, монастиря, каплиці, чудотворного джерела чи ікони); ландшафтно-геоморфологічні - характер існуючого рельєфу, наявність водних (ріки, джерела, озера) та природних (лісові насадження) компонентів; фактор інженерних комунікацій - наявність доступу або можливість прокладання важливих інженерних комунікацій. Вирішальним визначено рішення керівництва адміністративно-територіальних структур УГКЦ (архієпархій) про доцільність будівництва ДРЦ, що зумовлюється важливістю ДРЦ не лише для парафіян, а й для представників духовенства та монахів, з метою поглиблення їх духовної освіти, проведення богословських конференцій, церковних зібрань, прийому, відпочинку та проживання зазначених осіб.

Аналіз і узагальнення досвіду містобудівного розташування ДРЦ стали важливими для виявлення засад їх розташування в існуючому контексті та розробки пропозицій щодо формування мережі таких центрів на території, зокрема, областей Західної України. В основі створення мережі ДРЦ покладено принципи: відповідності - заклади розташовуються відповідно до концентрації сакрально-туристичних ресурсів; вибіркової - мережа формується на базі історико-архітектурної й сакральної спадщини; спеціалізації - заклади розглядаються в системі сакрально-туристичних маршрутів із залученням характерних для конкретної території культурних та духовних традицій; етапності - поступове наповнення території духовним змістом. Автором сформовано пропозиції щодо створення мережі ДРЦ УГКЦ на теренах Західної України.

Сформульовані рекомендації щодо організації генерального плану території ДРЦ, що повинно сприяти повноцінній реалізації всіх функціональних процесів ДРЦ.

Розглядаючи містобудівні аспекти функціональної організації території ДРЦ, варто зазначити, що потреби сучасного суспільства характеризуються багатовекторністю та поєднанням широкого спектру соціальних процесів, і це відповідно, повинно знайти своє відображення у функціональному наповненні території ДРЦ (рис. 5). Повний набір функціональних зон включає: вхідну, зону основної забудови, зону сакрального ядра (храм, каплиця чи інший домінуючий культовий об'єкт), ландшафтно-паркову зону, експозиційну, рекреаційно-дозвіллеву (для різних вікових груп - від дітей до осіб похилого віку), видовищну (для

проведення святкувань, фестивалів, концертів і прощ) з літньою сценою, тиху реколекційну та господарсько-побутову зони. У розділі детально розглянуто особливості кожної зони та сформульовано рекомендації щодо їх функціонального наповнення, а також запропоновано прийоми ландшафтного благоустрою території ДРЦ.

Виведено ряд принципів, якими доцільно користуватись проектантам духовно-реколекційних центрів, зокрема: принцип орієнтації на духовну складову; принцип пріоритетності сакральних ресурсів при виборі території для проектування; принцип диференціації за контингентом відвідувачів (за цільовою аудиторією); принцип взаємозв'язку території проектування та функціонального призначення будівлі; принцип інтеграції, принцип міжконфесійної толерантності.

Розроблені проектні пропозиції духовно-реколекційних центрів: молодіжного реколекційного центру в с. Рибне, паломницького центру в с. Погоня Івано-Франківської області, парафіяльного катехитичного центру в м. Івано-Франківську. Вони відображають номенклатуру, що отримана в результаті наукового дослідження в третьому розділі дисертації та демонструють широкий спектр та потенціал ідей для реалізації при проектуванні об'єктів такого спрямування.

Духовно-реколекційні центри в силу своєї специфіки і призначення повинні володіти високою інформативністю, виразністю та архітектурною репрезентативністю. Естетична інформація, яку несе споруда ДРЦ, визначає емоційну оцінку глядачем форми, ритміки, пропорційності, кольору об'єкта, його художні характеристики. Основу сприйняття архітектурної інформації формують сенсорно-психологічні універсалиї людини (зокрема зоровий аналізатор), які необхідно враховувати при проектуванні. Для створення гармонійної довершеної архітектурної композиції ДРЦ рекомендується застосовувати ряд архітектурно-композиційних прийомів: символізація домінуючої функції в архітектурному вирішенні об'єкта; віддзеркалення логіки функціонального планування у тектонічному вираженні об'єкта; сучасна інтерпретація та стилізація ознак народної архітектури; використання новітніх конструктивно-технологічних рішень та засобів трактування фасадів; виявлення впливу природно-кліматичних чинників у формотворенні споруди; гармонія форм та архітектурно-художня єдність через застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка тощо); гармонія з природним довкіллям.

Урахування визначених прийомів створить цілісну гармонійну структуру та забезпечить позитивне естетичне сприйняття та емоційне навантаження будівлі на відвідувача.

Будівля духовно-реколекційного центру, акумулюючи в собі широкий спектр соціальних функцій, покликана забезпечити комфортне перебування відвідувачів та безперешкодну реалізацію всіх функціональних процесів. Важливу роль при цьому відіграє саме внутрішня організація простору. Інтер'єр є завершальним доповненням у створенні гармонійного та цілісного художньо-композиційного образу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що, не зважаючи на значну потенційну популярність і затребуваність сучасним суспільством духовно-реколекційних центрів, стан дослідженості проблем формування їх архітектурно-планувальної структури, як основи для масштабного проектування та будівництва в Україні, і в західних

областях зокрема, на даний момент недостатній, і це повинно актуалізувати проведення спеціальних досліджень у цій сфері знань.

2. Доведено, що, на відміну від вітчизняного, головною характерною ознакою світового досвіду проектування сучасних сакральних споруд і духовно-реколекційних центрів є їх універсальність та багатофункціональність, яка відображається у доповненні сакрального ядра додатковими просторами для різних сфер суспільної діяльності - дозвілля, відпочинок, творчість, навчання, оздоровлення, а в комплексі забезпечує повноцінний духовний розвиток людини, суспільства та сприяє реалізації релігійно-туристичного потенціалу територій.

3. Виявлено основні чинники, які забезпечують оптимальне функціонування духовно-реколекційних центрів та обумовлюють їхні архітектурно-планувальні рішення, спрямовані на забезпечення комфортного середовища для відвідувачів: канонічні, культурно-географічні, містобудівні, природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, соціально-економічні, конструктивні.

4. Розроблено класифікацію духовно-реколекційних центрів, згідно з якою ДРЦ поділяються за:

- функціональним призначенням – паломницькі, реколекційні та парафіяльні;
- композиційно-просторовими схемами – компактні, блоковані, павільйонні та змішані;
- композицією сакрального ядра - окремо розташоване, вбудоване, приблоковане, у вигляді атриуму;
- місткістю – малої місткості (до 200 м² - розраховані на одночасне перебування до 20 осіб) - близько 50% площі відводиться зоні сакрального ядра та залам багатофункціонального призначення; середньої місткості (200-500 м² - розраховані на одночасне перебування до 50 осіб) - значну частку займає навчально-просвітницька й рекреаційна зони; великої місткості (понад 500 м² - розраховані на одночасне перебування більше 50 осіб) - значна частина площі відводиться житловій зоні;
- домінуванням функціональної зони - домінуюча богослужбова зона (малі ДРЦ); домінуюча навчально-просвітницька зона; домінуюча рекреаційна зона (середні та великі ДРЦ); домінуюча житлова зона (великі ДРЦ);
- розташуванням у структурі населеного пункту - розташовані в центральній частині населеного пункту; на його околицях чи в заміській ландшафтно-рекреаційній зоні;
- розташуванням по відношенню до існуючої забудови – окремо розташовані, вбудовані, добудовані та комбіновані;
- контингентом відвідувачів – молодіжні, сімейні, для духовенства та для усіх категорій відвідувачів;
- режимом експлуатації – круглорічні, сезонні та недільні.

5. Запропоновано типологію духовно-реколекційних центрів:

- парафіяльні (катехитичні) - найрозповсюдженіший тип (пропонована частка 57 %), зосереджує в собі всі види діяльності парафії - від навчально-просвітницької й богослужбової до рекреаційно-дозвілдової та благодійної. Переважно є малими й середніми за місткістю, з круглорічним чи недільним режимом експлуатації. Головна їх мета - створення сприятливого середовища для духовного зростання та всебічного розвитку парафіян. Парафіяльні центри формуються зазвичай при храмах

та храмових комплексах, у центральних частинах населених пунктів чи у житлових кварталах;

- паломницькі - зводяться поблизу потужних місць паломництва, приваблюючи тисячі паломників і туристів до святинь. Пропонована їх частка в загальній мережі ДРЦ УГКЦ на території Західної України становить 25%. Покликані забезпечити не лише проживання паломників, а й створити ряд атракцій і принад для культурно-просвітницької й рекреаційної діяльності відвідувачів. За місткістю здебільшого є великими, розраховані для усіх категорій відвідувачів, цілорічного функціонування;

- реколекційні - найменш розповсюджений тип (пропонована частка в загальній мережі ДРЦ УГКЦ на території Західної України складає 18%), реколекційна функція є профілюючою і передбачає створення особливого простору для духовного усамітнення, роздумів та відпочинку. Будівлі переважно малі та середні за місткістю, функціональна структура таких центрів часто зосереджується у вузькому колі функцій (богослужбовій, навчально-просвітницькій, житловій). Специфіка реколекцій зумовлює ретельний вибір розташування об'єктів у структурі поселень. Доцільно обирати заміські території, в ландшафтно-рекреаційних зонах, поблизу монастирів.

6. Сформульовано рекомендації щодо номенклатури й параметрів ключових груп приміщень (сакральної, адміністративної, навчально-просвітницької, рекреаційно-дозвіллевої, житлової, виставкової, господарсько-побутової), визначено функціональні взаємозв'язки і пріоритетність введення в структуру закладу для різних типів духовно-реколекційних центрів. Розроблено теоретичні моделі функціонально-планувальної організації для кожного типу.

7. Встановлено основні чинники впливу на вибір території для спорудження ДРЦ УГКЦ:

- архітектурно-містобудівні;
- природно-екологічні;
- історико-архітектурний і сакральний контекст;
- ландшафтно-геоморфологічні;
- інженерних комунікацій;
- рішення керівництва адміністративно-територіальних структур УГКЦ (архієпархій) щодо доцільності будівництва ДРЦ.

8. Обґрунтовано містобудівні засади розташування ДРЦ у структурі поселень та в існуючому контексті:

- у центральних частинах населених пунктів - характерна невелика площа території й узгодженість просторового вирішення споруди з містобудівними умовами розташування;

- на периферійних планувальних зонах населених пунктів - споруда закладу охоплює значно більшу номенклатуру приміщень, важливого значення набувають природно-ландшафтні умови;

- у заміській, рекреаційно-парковій зоні - великі за розміром, харизматичні та оригінальні в архітектурних рішеннях споруди з розширеною функціональною структурою.

Встановлено засади формування мережі ДРЦ: розташовуються відповідно до концентрації сакрально-туристичних ресурсів; на базі історико-архітектурної та сакральної спадщини; заклади розглядаються в системі сакрально-туристичних

маршрутів із залученням характерних для певної території культурних та духовних традицій; поступове наповнення території духовним змістом.

Сформовано рекомендації щодо розпланування та функціонального устрою територій духовно-реколекційних центрів.

9. Сформульовано принципи архітектурно-планувальної організації ДРЦ:

- символізації сакральної складової - виявлення особливого змісту й специфіки духовних реколекцій через архітектурно-художні засоби;

- взаємозв'язку території проектування та функціонального призначення споруди - вплив території проектування й існуючих умов на типологію та напрям діяльності закладу, характер форм і архітектурне вирішення, функціональну наповненість;

- пріоритетності сакральних ресурсів - мінімальна необхідність умов (наявність храмів, монастирів, місць збереження Чудотворної ікони, цілющих джерел чи інших сакральних об'єктів) на території;

- диференціації за контингентом відвідувачів - урахування специфіки різних категорій відвідувачів, створення належних умов для кожної категорії (духовенство, паломники, туристи, релігієзнавці);

- інтеграції ДРЦ в існуючі будівлі - використання існуючих будівель для їх пристосування під новітні духовно-соціальні потреби або для подальшої добудови нових об'ємів до вже існуючих;

- принцип міжконфесійної толерантності.

10. Розроблено пропозиції щодо художньо-композиційної й об'ємно-просторової організації різних типів ДРЦ з урахуванням прийомів: віддзеркалення логіки функціонального планування в тектонічному вираженні та композиційному вирішенні об'єкту; символізація домінуючої функції в архітектурному вирішенні об'єкта (підкреслення сакральної складової); гармонія форм і архітектурно-художня єдність через застосування основних засобів композиції (пропорція, масштаб, ритм, тектоніка тощо); виявлення впливу природно-кліматичних чинників та існуючого середовища на формотворення будівлі; відображення прийомів екологічної архітектури в архітектурно-композиційному вирішенні споруди; застосування сучасних конструктивно-технологічних рішень і засобів трактування фасадів ДРЦ; гармонія форм об'єкта з природним довкіллям; сучасна інтерпретація та стилізація рис народної архітектури.

Результати дисертаційного дослідження можуть стати основою для рекомендацій стосовно коригування чинних чи створення нових норм проектування сакральних, навчальних, культурно-дозвіллевих та духовно-реколекційних споруд. Напрямок подальших досліджень на основі даної дисертації може стати вивчення аналогічних споруд інших конфесій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. **Голубчак К.Т.** Особливості архітектурної організації духовно-реколекційних центрів у Європі. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. К.: КНУБА. 2017. Вип. 63. С. 77-87.

2. **Голубчак К. Т.** Духовні реколекції в системі освіти молоді та визначення їх місця в архітектурному просторі. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 11-12. С. 436-447

3. Юрчишин Г. М., **Голубчак К. Т.** Релігійний туризм, як передумова розвитку духовно-реколекційних центрів Прикарпаття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2015. Вип. 38. С. 359-368.

4. **Голубчак К.Т.** Архітектурний потенціал Погінського паломницького центру в сакральнo-туристичному просторі Прикарпаття/ К.Т. Голубчак // // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА. - 2017. - Вип. 49. – С. 275-284.

5. **Holubchak K.** Fundamental Principles Of Architectural Internal Arrangements Of Space Of Spiritual-Retreat Centre. Architectural Studies - Архітектурні дослідження : [науковий журнал] / Lviv Polytechnic National University. Lviv: Lviv Politechnic Publishing House, 2017. Volume 3, number 1. P. 25-32.

6. **Голубчак К.Т.** Принципи формування мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ (на прикладі Західної України). Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник. К.: ЦП "Компринт", 2017. Вип. 3 (19). 49-60 с.

7. **Голубчак К. Т.** Гошів як центр паломництва. Проблеми та шляхи реформування і розвитку. Архітектурний вісник КНУБА. Наук.-вироб. збірник. К.: КНУБА, 2017. Вип. 13. С.423-434

8. **Голубчак К. Т.** Світовий досвід архітектурної організації духовно-реколекційних центрів для практики України. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2018. Вип. 18. С. 232-239.

9. **Голубчак, К. Т.** Художньо-композиційні основи формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ. [Електронний ресурс]. Современное промышленное и гражданское строительство. 2018. Том 14, № 1. С. 33-40. Режим доступа : http://donnasa.ru/publish_house/journals/spgs/2018-1/04_holubchak.pdf

Статті в іноземних наукових виданнях:

10. **Holubchak K.** Principles of architectural planning arrangements of spiritual retreat centres. Space & Form: scientific journal. - Szczecin: Polish Academy of Sciences, 2017. № 31. P. 127-134.

Статті у виданнях, включених до наукометричних баз:

11. **Голубчак К. Т.** Соціально-економічні аспекти формування духовно-реколекційних центрів. Молодий вчений. 2017. Вип. 10. С. 370-376

Тези та матеріали наукових конференцій:

12. **Holubchak K.** Spiritual retreat centers as a new type of recreational structure and its influence on the spiritual growth of the nation. Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World: Conference Proceedings of the International Scientific Internet-Conference (December 8, 2016, Opole – Berdyansk – Slavyansk), 2016. P. 336-340

13. **Голубчак К.Т.** Аналіз впливу культурно-географічного фактору на архітектурно-планувальну організацію духовно-реколекційних центрів. Актуальні питання сучасної науки. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 7-8 липня 2017 року). У 2-х частинах. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 1 С.7-10

14. **Голубчак К.Т.** Екологічні засади формування духовно-реколекційних центрів. Архітектура: естетика+екологія+економіка: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Architecture: Aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Practical Conference Proceedings. Полт. національн. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка – Полтава: ПолтНТУ, 2017. С. 77-78.

15 . **Голубчак К.Т.** Архітектурна організація духовно-реколекційних центрів як шлях до збереження пам'яток сакральної архітектури. Експлуатація та реконструкція будівель і споруд: матеріали II Міжнародної конференції. Одеська державна академія будівництва та архітектури . Одеса: ОДАБА, 2017. С. 25-28.

16. **Голубчак К. Т.** Принципи класифікації духовно-реколекційних центрів / К.Т. Голубчак // "International Trends in Science and Technology": Proceedings of the International Scientific Conference/ Warsaw, Poland, 2017. - vol. 1. p. 34-41.

17. **Голубчак К.Т.** Історичні передумови формування духовно-реколекційних центрів на території України. Актуальные научные исследования в современном мире: XXV Междунар. научн. конф., 26-27 мая 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 5(25).С. 6 – 12.

18. **Голубчак К.Т.** Основні засади архітектурної організації внутрішнього простору духовно-реколекційних центрів. Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування: Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції (Харків Листопад 2017 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 174-175.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

19. **Голубчак К.Т.** Ретроспективний аналіз рекреаційних об'єктів гірської частини Івано-Франківської області. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА. 2016. Вип. 43. С. 103-114.

20. **Голубчак К.Т.** Містобудівні засади організації духовно-реколекційних центрів. Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2017. Вип. 68. С. 3–8.

АНОТАЦІЯ

Голубчак К. Т. Архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів Української Греко-Католицької Церкви. На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 – архітектура будівель і споруд. - Національний університет "Львівська політехніка" Міністерства освіти і науки України.- Львів, 2018.

У дисертаційній роботі досліджується архітектурно-планувальна організація духовно-реколекційних центрів УГКЦ.

Здійснено аналіз та систематизацію наукових праць з різних галузей наук, дотичних до проблематики дослідження. Ґрунтовний огляд та узагальнення світового й вітчизняного досвіду архітектурної організації духовно-реколекційних центрів посприяв виявленню основних світових тенденцій організації закладів такого типу. Здійснено аналіз основних передумов що зумовлюють формування духовно-реколекційних центрів УГКЦ, а також визначають їх структуру, функціональну організацію та впливають на формування їх типології. Сформульовано пропозиції щодо розвитку мережі духовно-реколекційних центрів УГКЦ на теренах Західної України з позначенням потенційних територій для їх спорудження.

Визначена загальна методика дослідження та обґрунтовано методи виявлення впливу функціонально-технологічних аспектів на архітектурно-планувальні рішення ДРЦ УГКЦ. Розроблено класифікаційну систему ДРЦ та подано авторські пропозиції щодо типології духовно-реколекційних центрів: реколекційні, паломницькі, парафіяльні (катехитичні).

Сформовано основні містобудівні засади формування ДРЦ УГКЦ, принципи їх розташування в існуючому контексті, а також розроблено науково-обґрунтовані рекомендації щодо розміщення, номенклатури, функціональної, художньо-композиційної та об'ємно-просторової організації закладів такого типу.

Ключові слова: духовно-реколекційний центр УГКЦ, реколекції, архітектурно-планувальна організація, принципи, типологія, методика проектування.

АННОТАЦІЯ

Голубчак Е.Т. Архитектурно-планировочная организация духовно-реколекционных центров Украинской Греко-Католической Церкви. На правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.02 - архитектура зданий и сооружений - Национальный университет "Львівська політехніка" Министерства образования и науки Украины.- Львов, 2018.

В диссертационной работе исследуется архитектурно-планировочная организация духовно-реколекционных центров УГКЦ.

Проведенный анализ и систематизация научных трудов по различным отраслям, касающихся проблематики исследования. Тщательный осмотр и обобщение мирового и отечественного опыта архитектурной организации духовно-реколекционных центров выявлены основные мировые тенденции организации учреждений данного типа. Осуществлен анализ основных предпосылок обуславливающих формирование духовно-реколекционных центров УГКЦ, а также определяют их структуру, функциональную организацию и влияют на формирование их типологии. Сформированы предложения по развитию сети духовно-реколекционных центров УГКЦ на территории Западной Украины с обозначением потенциальных территорий для их сооружения.

Сформулирована общая методика исследования и определены методы выявления влияния функционально-технологических аспектов на архитектурно-планировочные решения ДРЦ УГКЦ. Разработана классификационная система ДРЦ и авторское предложение по типологии духовно-реколекционных центров: реколекционные центры, паломнические центры, приходские (катехитические) центры.

Сформированы основные градостроительные принципы формирования ДРЦ УГКЦ, принципы их расположения в существующем контексте, а также разработаны научно-обоснованные рекомендации по размещению, номенклатуре, функциональной, художественно-композиционной и объемно-пространственной организации данного заведения.

Ключевые слова: духовно-реколекционный центр УГКЦ, реколекции, архитектурно-планировочная организация, принципы, типология, методика проектирования.

ABSTRACT

Holubchak K. T. Architectural and planning organization of spiritual retreat centres of Ukraine Greek Catholic Church: On the rights of manuscript: PhD thesis, Speciality 18.00.02 – The Architecture of buildings and structures .- Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine.- Lviv, 2018.

The subject of a research is devoted to studying of the architectural and planning arrangement of new type of multi-functional sacral building – a spiritual-retreat centre of UGCC that can combine a wide range of functions, provide appropriate spiritual, educational and housing environment, which would satisfy needs of Christian youth, parishioners, pilgrims and tourists, as well as would promote formation of deep religious consciousness and spirituality of society.

The thesis analyzes the scientific works on various disciplines concerning the research problems, reveals the main prerequisites causing formation of spiritual-retreat centres of UGCC, analyzes the sacral and tourist potential of Western Ukraine and reveals the development prospects of network of spiritual-retreat centres of UGCC, as well as generalizes the foreign and domestic experience of designing institutions of this type.

Determined a general technique of the research based on a system approach. At each research stage, both general scientific, and specialized architectural and town-planning methods, which, taken together, form a methodological basis of this research, are applied.

Based on researches, there have been offered methods of determining the influence of functional and technological aspects on architectural and planning solutions of UGCC SRC.

This thesis also describes the principles of classification of SRC of UGCC, which are derived as a result of a thorough analysis of world and domestic experience of designing the spiritual-retreat centres (functional purpose; composite and spatial scheme; capacity and size, arrangement in structure of the settlement and in relation to existing buildings; way of construction; operation mode). All these parameters are essential in the design and affect the structure of premises, functional zoning, space-planning schemes, size and capacity of a construction, possibility of its transformation.

This thesis outlines the author's interpretation of typological division of SRC of UGCC, and offers the following classification of spiritual-retreat centres by their functional purpose and nature of activity: retreat centres, pilgrim centres, parish (catechetical) centres.

The main town-planning principles for formation of SRC of UGCC, the principles of their arrangement in the existing context have been defined, as well as the scientifically based recommendations for placement, functional and volume and spatial organization of this institution. Proposals on the choice of the territory for design of spiritual-retreat centre depending on type (retreat, parish or pilgrim centre) and functional purpose of a construction have been formed. The defining role of a town-planning factor in formation and development of SRC network and their arrangement in structure of the city that

depends on several important prerequisites – type of a settlement, its planning structure, density and demographic structure of the population have been revealed.

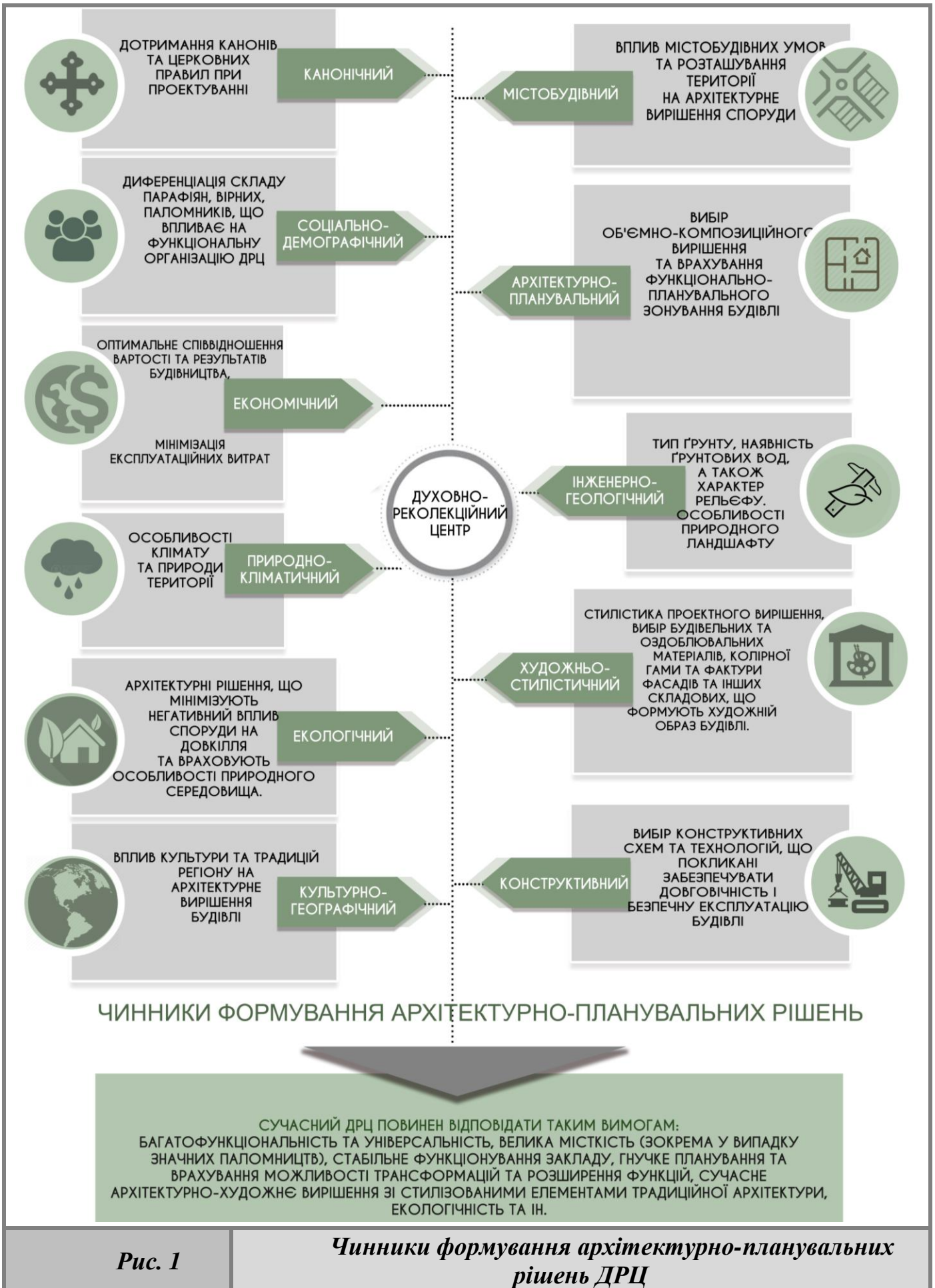
The spiritual-retreat centre performs several important functions forming the respective interrelated functional groups of facilities, related by the corresponding technological connections. This section outlines the nomenclature of SRC with typical parameters for each group of premises of each type of SRC.

Spiritual-retreat centres, due to their specificity and purpose, should have a high informational content, expressiveness and architectural representativeness. Aesthetic information, which SRC construction contains, defines the affective evaluation by the viewer of the form, rhythmicity, proportionality, object color, its artistic characteristics. Human touch and psychological universals (in particular, the visual analyzer), which should be taken into account in the design, form the basis of perception of architectural information. It is recommended to use a number of architectural and composition methods to create harmonious perfect architectural composition of SRC: taking into account a sacral component; aesthetic uniqueness and originality of architectural solutions; modern interpretation and stylization of the features of folk architecture; use of the newest construction materials and designs; focus on ecological architecture; use of the main means of composition (proportion, scale, rhythm, tectonics and so forth); unique combinations of colors and textures in facade finish; harmony with the environment.

These principles will create an integral harmonious structure and provide positive aesthetic perception and emotional load of the construction on a visitor.

The building of the spiritual-retreat centre, accumulating a wide range of social functions, is intended to ensure comfortable stay of visitors and unhindered implementation of all functional processes.

Keywords: spiritual-retreat centre UGCC, retreats, architectural and planning arrangement, principles, typology, design methodology.

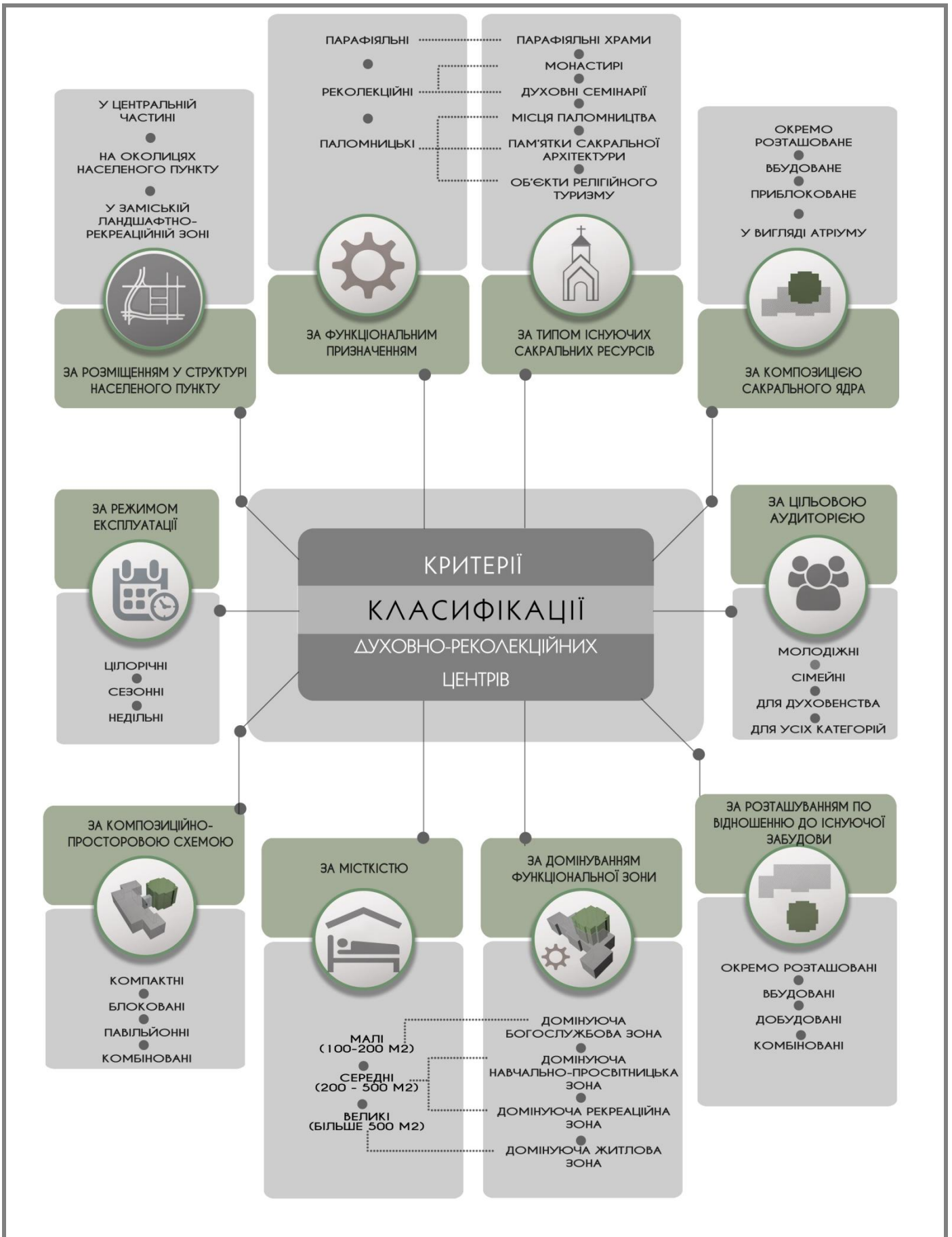

Рис.2

Класифікація ДРЦ

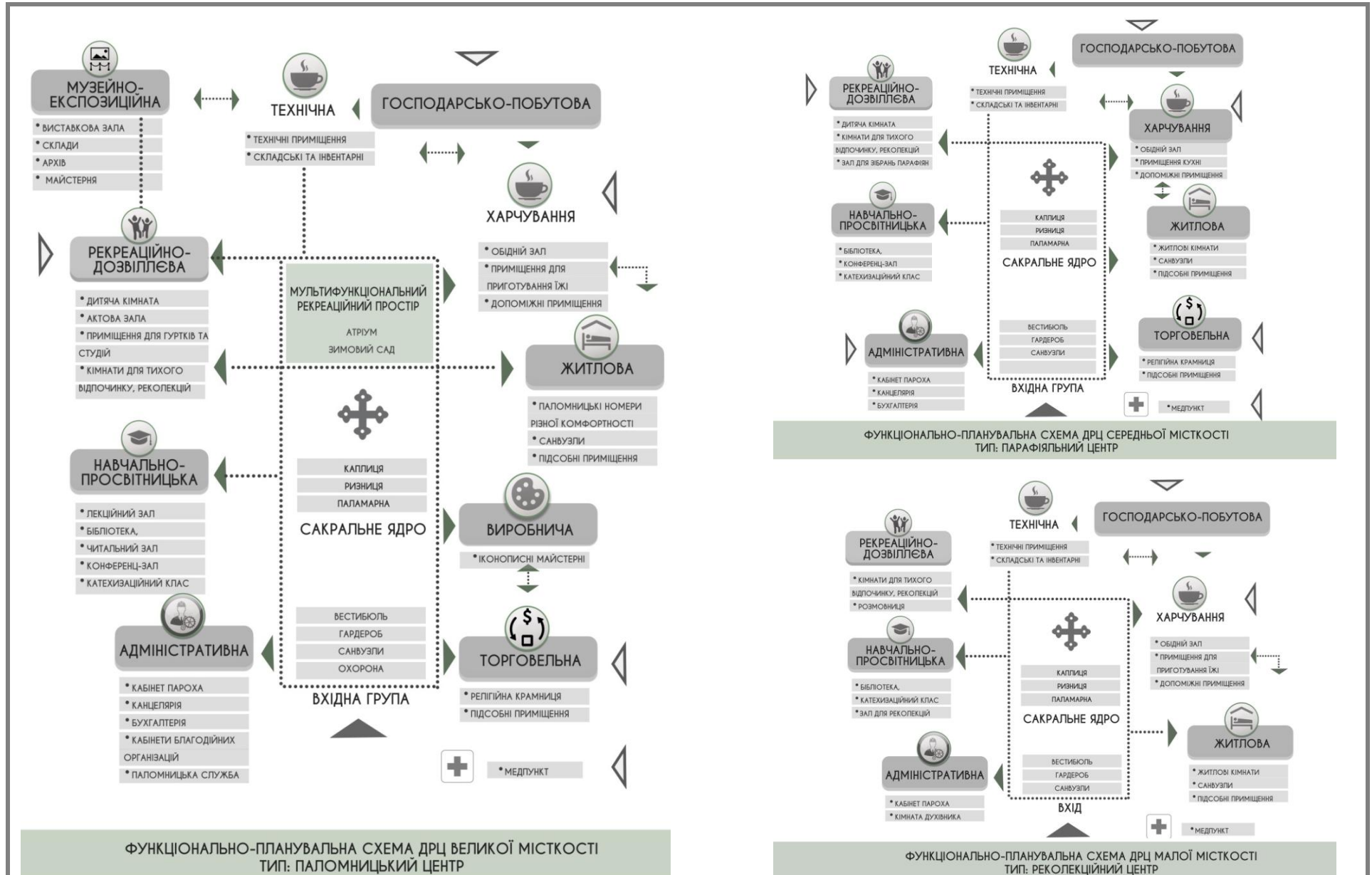

Рис. 3

Блок-схеми функціонально-планувальної структури трьох типів ДРЦ різної місткості

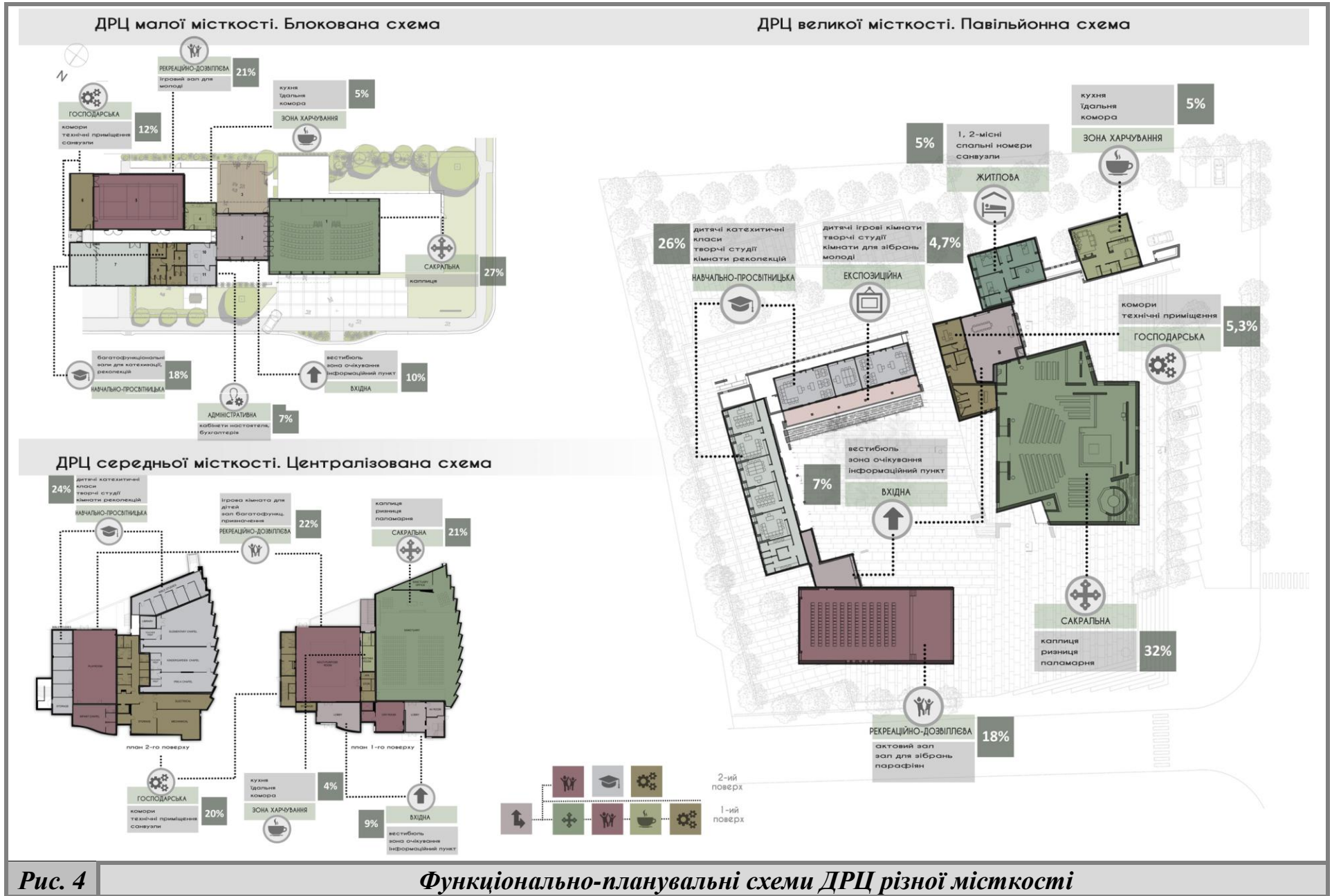

Рис. 4

Функціонально-планувальні схеми ДРЦ різної місткості

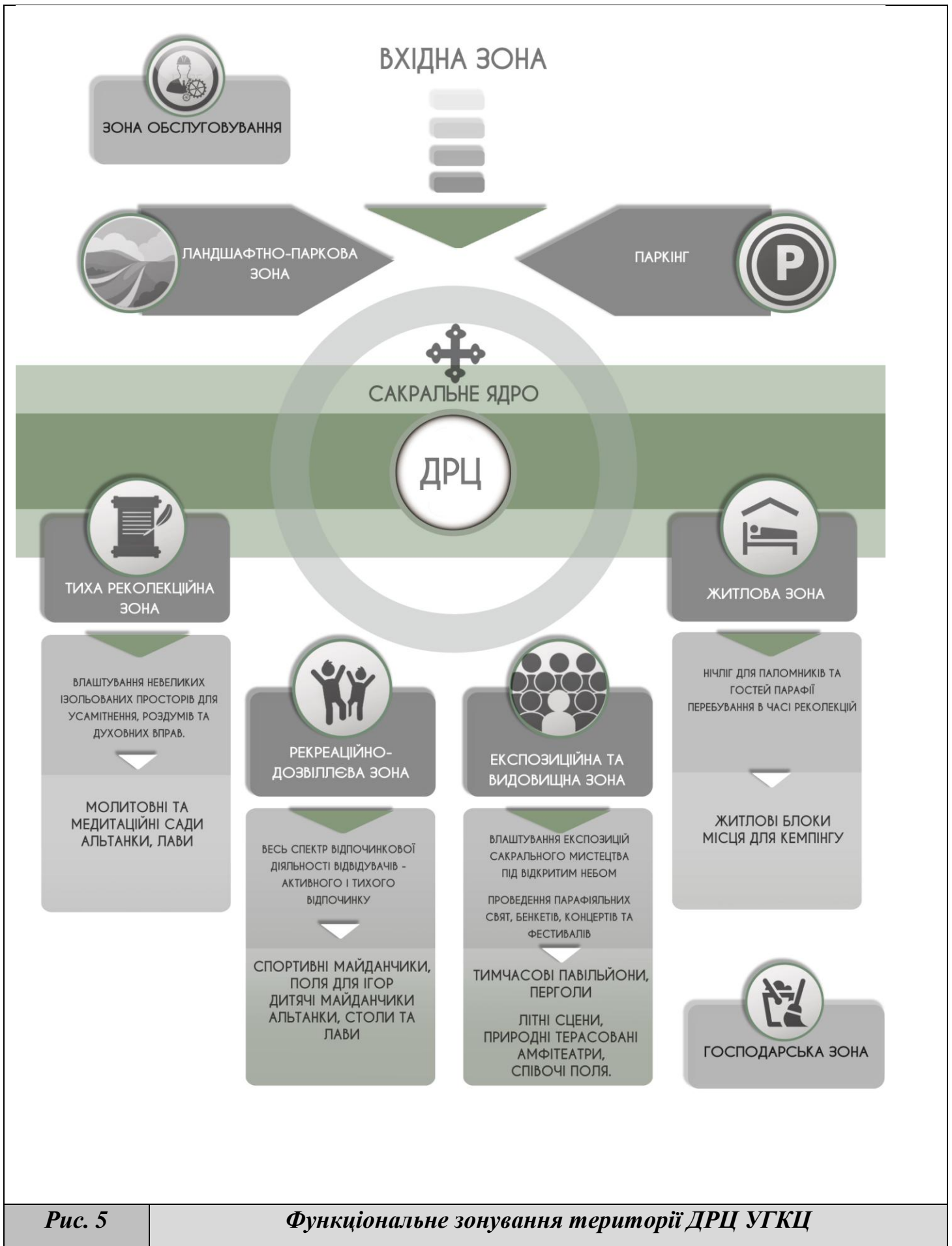

Рис. 5

Функціональне зонування території ДРЦ УГКЦ